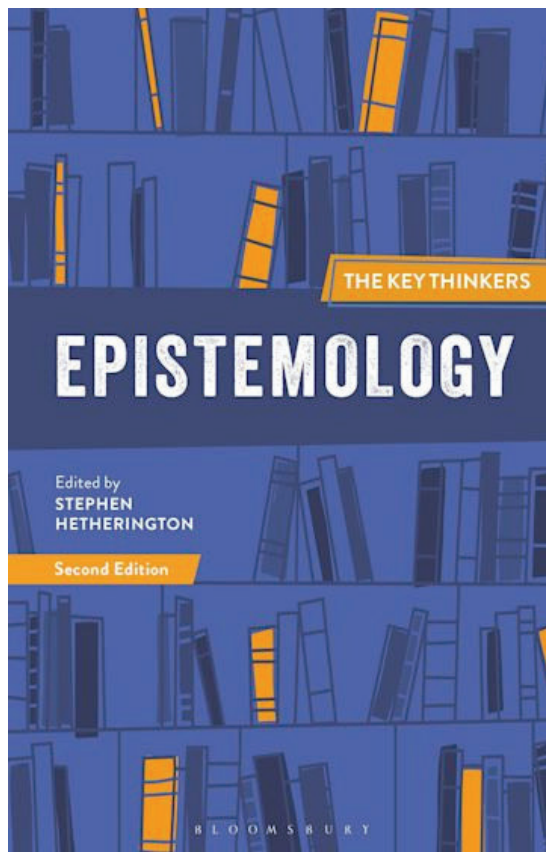

บรรณนิทัศน์

อัจฉรา ปัทมธานวงศ์¹

ชื่อหนังสือ: *Epistemology: The Key Thinkers*
บรรณาธิการ: Stephen Hetherington
สำนักพิมพ์: Bloomsbury Academic
ปีที่พิมพ์: 2019 (2nd Edition)
จำนวนหน้า: 310 หน้า
ราคา: \$31.45

¹ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ประจักษ์กลุ่มวิชาสื่อสารองค์กร คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

รากฐานของความรู้คือการวิจัย และรากฐานของการวิจัยคือญาณวิทยา ญาณวิทยา หรือในภาษาอังกฤษคือคำว่า epistemology มาจากคำในภาษากรีกว่า episteme แปลว่าความรู้ และ logos แปลว่าการศึกษา รวมหมายถึง วิชาว่าด้วยความรู้ หรือ theory of knowledge คำถามของญาณวิทยาเริ่มตั้งแต่ ความรู้คืออะไร ความรู้มีคุณลักษณะอย่างไร เราจะหาความรู้ได้อย่างไร สิ่งที่เรารู้เป็นความรู้จริงหรือไม่

หนังสือเรื่อง *Epistemology: The Key Thinkers* ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 2 ปี 2019 พิมพ์โดย Bloomsbury Academic เป็นหนังสือที่เป็นเสมือนการแนะนำผู้อ่านสู่โลกแห่งความคิดของนักญาณวิทยา ตั้งแต่ยุคแรกเริ่มคือยุคกรีกคลาสสิก ยุคกลาง ยุคสมัยใหม่ ไปจนถึงยุคร่วมสมัยปัจจุบัน

เนื้อหาของหนังสือเป็นการแนะนำให้ผู้อ่านรู้จักแก่นความคิดของนักปรัชญาแต่ละคน ที่เป็นผู้มีอิทธิพลต่อการพัฒนาการของญาณวิทยาในอดีตและปัจจุบัน โดยแบ่งเนื้อหาออกเป็น 13 บท เรียงไปตามช่วงเวลายุคสมัยต่างๆ แต่ละยุคมีนักปรัชญาที่มีความสำคัญ และมีอิทธิพลต่อการศึกษาเรียนรู้ของมนุษย์ทั้งในโลกตะวันตกและทั่วโลก

บทแรกของหนังสือเล่มนี้ นำเสนอภาพรวมของญาณวิทยา โดยกล่าวถึงแนวคิดหลักของนักปรัชญาแต่ละยุค เริ่มจากนักปรัชญาคลาสสิกยุคกรีก คือโสกราตีส เพลโต และอริสโตเติล รวมทั้งปรัชญาของสำนักวิมตินิยมหรือ skepticism ต่อเนื่องสู่ยุคกลางที่การแสวงหาความรู้ได้รับอิทธิพลจากศาสนจักร มาจนถึงยุคสมัยใหม่ และปิดท้ายด้วยญาณวิทยาร่วมสมัย

การแบ่งเนื้อหาออกเป็นช่วงเวลาของญาณวิทยาแต่ละยุค โดยนำเสนอเป็นบทของนักปรัชญาแต่ละคน ทำให้หนังสือเล่มนี้เหมาะสำหรับผู้ที่สนใจในญาณวิทยาแบบเบื้องต้น ด้วยเนื้อหาในรูปแบบที่เข้าใจง่าย และให้มุมมองที่หลากหลายของนักปรัชญาต่างๆ ทำให้ผู้อ่านสามารถติดตามและเปรียบเทียบความคิดของแต่ละคนได้อย่างชัดเจน

บรรณนิทัศน์นี้มุ่งหมายที่จะให้ผู้อ่านได้เห็นรอยต่อของความคิดทาง
ญาณวิทยา และอิทธิพลต่อการแสวงหาความรู้ รวมไปถึงการเป็นรากฐานของ
การวิจัย

ช่วงปฐมบทยุคคลาสสิก

บทแรกของหนังสือเป็นการนำเสนอภาพรวมของญาณวิทยา เป็นการ
ทำความเข้าใจในมุมมองเชิงประวัติศาสตร์ของญาณวิทยา ผ่านแนวคิดของ
นักปรัชญาแต่ละคน ซึ่งให้ผู้อ่านเข้าใจและเห็นแง่มุมที่แตกต่างหรือเหมือนกัน และ
เปรียบเทียบอิทธิพลของแต่ละแนวคิด เริ่มด้วยการกล่าวถึงบทบาทของญาณวิทยา
และบทบาทที่เปลี่ยนแปลงในแต่ละช่วงเวลาของการแสวงหาความรู้ของมนุษย์

จากภาพรวมของศาสตร์ ไปสู่สาระหลักของญาณวิทยายุคคลาสสิก ที่
นำเสนอในบทที่ 2 ถึงบทที่ 5 ผู้เขียนแต่ละคนนำเสนอแนวคิดของนักปรัชญา
แต่ละคน โดยเรียงไปตามลำดับของช่วงเวลา ในบทที่ 2 เป็นเรื่องราวของเพลโต
ผู้ที่ได้รับอิทธิพลจากอาจารย์ของเขา คือโสกราตีส แนวคิดสำคัญของเพลโตคือ
การตั้งคำถามเรื่องความรู้และความเชื่อ ทั้งนี้ จุดเด่นที่สำคัญของแนวคิดของ
เพลโตคือ แนวคิดว่าจิตวิญญาณมนุษย์มีความเป็นอมตะและไม่สามารถทำลายได้
และสามารถแยกจากสิ่งที่สามารถสลายได้ เช่น ร่างกาย นี่คือหัวใจของทฤษฎี
รูปแบบ (theory of forms) ที่อธิบายว่า มีโลกแห่งรูปแบบ (forms) ที่เป็นแบบ
สมบูรณ์ของทุกสิ่งในโลกนี้ ความรู้ที่แท้จริงคือการรับรู้รูปแบบเหล่านี้ ซึ่งเป็นสิ่ง
ที่คงที่และไม่เปลี่ยนแปลง

จากแนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบ เกิดเป็นแนวคิดที่ว่ารูปแบบแท้จริงของสิ่ง
ต่างๆ เป็นแหล่งที่มาของความรู้และความเข้าใจที่แท้จริง เช่น ความงาม ความดี
และความยุติธรรม เป็นต้น เพลโตเชื่อว่า ความรู้แท้จริงมาจากการรับรู้รูปแบบ
ที่สมบูรณ์แบบของสิ่งต่างๆ ผ่านทางการคิดและการเรียนรู้ เป็นกระบวนการที่
ต้องเรียนรู้ทางอารมณ์และจิตใจ เพื่อให้สามารถเข้าใจและเข้าถึงรูปแบบของสิ่ง
ต่างๆ ได้ แนวคิดเรื่องรูปแบบของเพลโต จึงเป็นการเน้นความสำคัญของจิตใน
การเข้าสู่ความรู้ที่เป็นความสมบูรณ์แบบ

บทที่ 3 เป็นการนำเสนอแนวคิดของศิษย์ของเพลโต คือ อริสโตเติล ในบทที่ชื่อว่า อริสโตเติล (Aristotle) กับความรู้ อริสโตเติลแบ่งความรู้ออกเป็นหมวดหมู่ และในทางญาณวิทยา อริสโตเติลเสนอว่า ความรู้นั้นมีที่มาจากการรับรู้ผ่านผัสสะของมนุษย์ การได้ความรู้อาจใช้หลักเหตุผลแบบนิรนัยและอุปนัย อริสโตเติลให้ความสำคัญของความรู้ภายหลังประสบการณ์หรือ a posteriori รวมทั้งหลักตรรกศาสตร์ในเรื่องหลักการแรกหรือ first principles

เรื่องราวสุดท้ายของญาณวิทยายุคคลาสสิกปรากฏในบทที่ 4 ผู้เขียนฉายภาพของที่มาและพัฒนาการของปรัชญาวิมตินิยมหรือ skepticism ในยุคกรีกโบราณ โดยเน้นไปที่สำนัก Pyrrhonian และ Academic Skepticism ทั้งสองสำนักใช้วิธีการวิภาษวิธีอย่างเข้มงวดในการรื้อถอนข้ออ้างของความรู้ วิธีการเหล่านี้ได้มีอิทธิพลต่อการแสวงหาความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติและขอบเขตของความรู้

ในลำดับต่อมา หนังสือได้พาผู้อ่านไปสู่โลกยุคกลาง บทที่ 5 นำเสนอญาณวิทยาในยุคที่ศาสนจักรมีอิทธิพลอย่างสูง โดยนักปรัชญาสามคน ได้แก่ ออกัสติน อะไควนาส และออกแฮม (Augustine, Aquinas และ Ockham) นักปรัชญาในกลุ่มนี้เน้นการอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างความรู้และพระเจ้า และการมีศรัทธาต่อศาสนา โดยเป็นการถกเถียงกันระหว่างหลักเหตุผล และความเชื่อศรัทธาทางศาสนา รวมถึงธรรมชาติของความรู้ และบทบาทของพระเจ้าต่อการแสวงหาความรู้

เมื่อโลกก้าวสู่ยุคสมัยใหม่ ญาณวิทยาเปิดประตูให้มนุษย์มีความก้าวหน้าทางวิทยาการอย่างมาก ในบทที่ 6 ของหนังสือ อุทิศให้นักปรัชญาคณสำคัญที่มีอิทธิพลสูงสุดคนหนึ่งของโลกต่อปรัชญาความรู้ในโลกตะวันตก คือ เรอเน เดส์การ์ตส์ (René Descartes) นักคิดชาวฝรั่งเศส ผู้ซึ่งมีอิทธิพลอย่างมากต่อพัฒนาการของญาณวิทยาในยุคสมัยใหม่ โดยเดส์การ์ตส์มีแนวคิดที่เชื่อในพลังของจิตมนุษย์ที่เป็นเครื่องมือการเข้าสู่ความรู้ทั้งปวง ด้วยประโยคที่เป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวางคือ “Cogito, ergo sum” หรือ “I think, therefore I am” เดส์การ์ตส์จึงได้ชื่อว่าเป็นนักปรัชญาสายเหตุผลนิยม หรือ rationalism

เดส์การ์ดส์เสนอวิธีการสงสัย (method of doubt) อย่างเป็นระบบ โดยให้เริ่มต้นด้วยการสงสัยทุกสิ่งทุกอย่างที่สามารถสงสัยได้ เพื่อหาความรู้ที่แน่นอนที่สุด อย่างไรก็ตาม แม้เดส์การ์ดส์แยกความแตกต่างระหว่างจิตใจ (mind) และร่างกาย (body) โดยจิตใจเป็นสิ่งที่คิดได้ ส่วนร่างกายเป็นสิ่งที่ไม่มีจิตและสามารถรับรู้ได้ด้วยประสาทสัมผัส เดส์การ์ดส์ยอมรับว่า การรับรู้ทางประสาทสัมผัสอาจหลอกลวง แต่ยังคงสำคัญสำหรับการสร้างความรู้เกี่ยวกับโลกภายนอก

จากปรัชญาความรู้แบบเน้นที่การใคร่ครวญของจิตแบบเหตุผลนิยมของเดส์การ์ดส์ มาสู่แนวทางการหาความรู้ที่ให้ความสำคัญกับประสบการณ์เชิงประจักษ์ ในบทที่ 7 นำเสนอแนวคิดและผลงานของนักปรัชญาสามคน ได้แก่ จอห์น ล็อก (John Locke) จอร์จ เบิร์คลีย์ (George Berkeley) และเดวิด ฮิวม์ (David Hume) ทั้งสามมีมุมมองว่า ความรู้ต้องมาจากประสบการณ์ทางผัสสะ อันเป็นที่มาของแนวทางประจักษ์นิยม (empiricism) หรือการหาความรู้จากประสบการณ์ ล็อกเสนอว่า จิตใจของมนุษย์เริ่มต้นด้วยการเป็นกระดานเปล่า (blank slate) และประสบการณ์ทั้งหมดที่ได้รับผ่านทางประสาทสัมผัสจะสร้างความรู้ขึ้นมา ส่วนเบิร์คลีย์เสนอแนวคิดที่ว่า ความรู้มาจากผัสสะและการรับรู้ของมนุษย์ สรรพสิ่งประกอบด้วยคุณสมบัติแรก (primary qualities) คือสิ่งที่วัดได้ เป็นคุณสมบัติในตน (measurable, inherent properties) และคุณสมบัติรอง (secondary qualities) สิ่งที่ต้องใช้ผัสสะและประสบการณ์ที่เป็นอัตวิสัยที่เกิดจากการรับรู้ของมนุษย์ ส่วน เดวิด ฮิวม์ เสนอให้แยกความคิด (ideas) และความรู้สึกลึก (impressions) ที่ได้จากประสบการณ์ตรง (impressions) และความคิดที่เกิดขึ้นจากการสะท้อนความรู้สึกลึกเหล่านั้น (ideas)

จากญาณวิทยาที่ดูเหมือนอยู่คนละฟากของความคิด คือจากจิตกับผัสสะ เราเดินทางมาถึงความคิดของนักปรัชญาชาวเยอรมันคนสำคัญคือ อิมมานูเอล คานท์ (Immanuel Kant) คานท์มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาญาณวิทยาด้วยการผสมผสานระหว่างแนวคิดแบบเหตุผลนิยมและประจักษ์นิยม คานท์พยายามรวมแนวคิดของเหตุผลนิยมและประจักษ์นิยมเข้าด้วยกัน โดยเชื่อว่าความรู้มาจากการผสมผสานระหว่างการรับรู้ทางประสาทสัมผัสและโครงสร้างทางความคิด

ที่มีอยู่ในจิตใจของเรา งานหลักของคานท์คือ *Critique of Pure Reason* โดยพยายามตอบคำถามว่า ความรู้ที่แท้จริงเกิดขึ้นได้อย่างไร

บทที่ 7 นำผู้อ่านข้ามฟากมหาสมุทรจากยุโรปไปอเมริกา ในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 ต่อดันคริสต์ศตวรรษที่ 20 กลุ่มนักปรัชญาฝั่งอเมริกาในสายปฏิบัตินิยม (pragmatism) เน้นการนำความรู้ไปปฏิบัติและความสำคัญของประสบการณ์ในการทำความเข้าใจสรรพสิ่งในโลก นักปรัชญาคนสำคัญได้แก่ ชาร์ลส์ แซนเดอร์ส เพียร์ส (Charles Sanders Peirce) วิลเลียม เจมส์ (William James) และจอห์น ดิวอี้ (John Dewey) แนวคิดสำคัญคือ ความหมายของแนวคิดใดๆ อยู่ที่ผลกระทบเชิงปฏิบัติที่สามารถสังเกตได้ การเข้าใจความหมายของแนวคิดต้องพิจารณาผลลัพธ์ที่อาจเกิดขึ้นจากการนำแนวคิดนั้นไปใช้ ความจริงคือสิ่งที่ทำให้ความคิดมีคุณค่าและสามารถใช้งานได้ในชีวิตจริง ความจริงต้องมีประโยชน์และตอบสนองความต้องการของมนุษย์ รวมทั้งการเรียนรู้โดยการผ่านการปฏิบัติและประสบการณ์ตรง

ญาณวิทยาร่วมสมัย

3 บทสุดท้าย เป็นแนวคิดของนักปรัชญาร่วมสมัยในศตวรรษที่ 20 เริ่มจากบทที่ 10 ญาณวิทยาของ Wittgenstein เป็นนักปรัชญาร่วมสมัยที่มีอิทธิพลสูงมากคนหนึ่ง บทนี้นำเสนอญาณวิทยาในช่วงภาคหลังของการทำงานของเขา มุ่งเน้นการหาความรู้โดยมองจากฐานของจิต และให้ความสำคัญกับภาษาว่าเชื่อมโยงกับโลกอย่างไร ความมั่นใจและการสงสัยเป็นพื้นฐานของการแสวงหาความรู้ของมนุษย์

ในบทที่ 11 ญาณวิทยาอีกกลุ่มหนึ่งคือ Quine และ Goldman คือแนวทางในการศึกษาเกี่ยวกับความรู้ ซึ่งผสมผสานกับวิธีการและแนวคิดจากวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากจิตวิทยาและวิทยาศาสตร์ด้านปัญญา (cognitive science) โดยไควน์มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาปรัชญาภาษาและญาณวิทยา โดยเฉพาะในเรื่องของความสัมพันธ์ระหว่างภาษาและความรู้ ในขณะที่ Goldman เน้นความสำคัญของวิทยาศาสตร์การรู้คิดในการทำความเข้าใจ

เข้าใจความรู้และความเชื่อที่มีเหตุผล เขาให้เหตุผลว่า ทฤษฎีความรู้ควรมีรากฐานจากวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจิตวิทยาการรู้คิด เพื่อทำความเข้าใจให้ดียิ่งขึ้นว่า สมองของเราประมวลผลข้อมูลและสร้างความเชื่อได้อย่างไร

นักปรัชญาคนสุดท้ายที่หนังสือนำเสนอคือ Gettier ผู้ที่ทำให้เกิดความพลิกผันในทางความคิดของวงการปรัชญาคำรู้จากกรณีปัญหา Gettier (Gettier Problem) Gettier ทำลายทฤษฎีดั้งเดิมเกี่ยวกับความรู้โดยการเน้นข้อจำกัดของแนวคิดความรู้ที่ประกอบด้วยความเชื่อที่มีเหตุผลและเป็นจริง (justified true belief หรือ JTB) ปัญหานี้เกิดจากการสังเกตว่ามีกรณีที่บุคคลมีความเชื่อที่มีเหตุผลและเป็นจริง แต่ก็ยังไม่ใช่ว่าความรู้ นี่เป็นการทำลายมุมมองดั้งเดิมที่ว่าความรู้เทียบเท่ากับความเชื่อที่มีเหตุผลและเป็นจริง แนวคิดความเชื่อที่มีเหตุผลและเป็นจริงหรือที่เรียกกันว่า JTB นั้นไม่เพียงพอที่จะครอบคลุมแนวคิดของความรู้ ดังนั้นจำเป็นที่จะต้องคำนึงถึงความซับซ้อนของการรับรู้ของมนุษย์ปัจจัยเรื่องเหตุบังเอิญ หลักฐานเท็จ และอื่นๆ ที่สามารถส่งผลกระทบต่อความเชื่อได้ ปัญหา Gettier ได้ก่อให้เกิดการถกเถียงและการสนทนาจำนวนมาก โดยมีนักปรัชญาหลายคนพยายามพัฒนาแนวคิดเกี่ยวกับความรู้ที่สามารถครอบคลุมความซับซ้อนของการรับรู้ของมนุษย์และธรรมชาติของความรู้ได้ดีขึ้น

บทส่งท้าย

บรรณาธิการเล่มคือ Hetherington ชวนผู้อ่านมองว่า ประเด็นต่างๆ ที่ญาณวิทยาในอดีตจนปัจจุบันกำลังเป็นที่ถกเถียงกันนั้น อีกอนาคตระยะยาวต่อไปประเด็นเหล่านี้จะเป็นอย่างไร โดยพูดถึงญาณวิทยาในหลากหลายแนวทาง เช่น แนวทางหน้าที่นิยมคือการทำหน้าที่ของญาณวิทยาให้เหมาะสม รวมทั้งแนวทางความรู้เชิงคุณธรรมที่ทำลายทฤษฎีความรู้ดั้งเดิม และญาณวิทยาที่พิจารณาบริบทแวดล้อม

บรรณาธิการทิ้งท้ายด้วยการเสนอว่า เราอาจทบทวนประเด็นญาณวิทยาในอดีต เพราะหลายๆ ประเด็นอาจเป็นคำถามทางปรัชญาที่ยังไม่ได้คำตอบ หรืออาจเป็นประเด็นที่ซ้ำๆ กันบ้าง รวมทั้งมองไปอนาคตว่า ญาณวิทยาจะยังคงอยู่

ต่อไป แม้ดูเหมือนว่าอาจไม่มีอะไรใหม่ แต่ก็ไม่ใช่ความล้มเหลว เพราะญาณวิทยา
คือไม่ใช่การค้นหาความรู้ใหม่ แต่เป็นการทำให้สิ่งที่เรารู้ชัดเจนกระจ่างแจ้งขึ้น
กว่าเดิม

โดยสรุป หนังสือเล่มนี้เป็นที่รวบรวมแนวคิดหลักๆ ของญาณวิทยาได้
อย่างครบถ้วน เป็นการแนะนำให้เห็นภาพสำคัญของแนวคิดทั้งหมด สามารถ
สร้างความเข้าใจในแนวคิดของนักปรัชญาแต่ละสำนักได้อย่างเพียงพอที่จะนำไป
ศึกษาเพิ่มเติมต่อไป

บรรณานุกรม

Hetherington, S. (2019), *Epistemology: The Key Thinkers*, London: Bloomsbury Academic.
Moser, P. (2005), *The Oxford Handbook of Epistemology*, Oxford: Oxford University
Press.